

źródła monastyczne

33

źródła monastyczne

33

Redaktorzy serii: Michał T. Gronowski OSB
Szymon Hiżycki OSB

starożytność

23

Rada naukowa:

Marek Derwich
Dariusz Kasprzak OFM Cap.
Przemysław Nehring
Krzysztof Ożóg
ks. Marek Starowieyski
Ewa Wipszycka
Rafał Zarzeczny SJ

ŚW. HIERONIM

LISTY

DO

EUSTOCHIUM

(LISTY 22, 31, 108)

Przekład, wstęp i opracowanie:
BAZYLI DEGÓRSKI, O.S.P.P.E.

TYNIEC
WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Tytuły oryginału:

Epistula XXII – ad Eustochium, De virginitate servanda

Epistula XXXI – ad Eustochium

Epistula CVIII – ad Eustochium, Epitaphium Sanctae Paulae

Projekt okładki i stron tytułowych:

ANDRZEJ CIEPŁUCHA

Opracowanie typograficzne:

JAN NIEĆ

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 29/2022, Tyniec, dnia 31.03.2022

✠ Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie drugie, niezmienione: Kraków 2022

ISBN 978-83-8205-182-7

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37, 30–398 Kraków

tel.: +48 (12) 688–52–90; tel./fax: +48 (12) 688–52–91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl; www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów; druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

SKRÓTY	9
WSTĘP	13
1. Starochrześcijańskie mniszki czasów św. Hieronima	13
a. Święta Aleksandra	14
b. Święta Taida	15
c. Święta Synkletyka	17
d. Święta Eufrazja	18
e. Święta Eufrozyna	20
f. Maria, siostra św. Pachomiusza	22
g. Święta Maria – bratanica mnicha Abrahama	23
h. Święta Pelagia	26
i. Święta Maria Egipcjanka	28
j. Święta Makryna i bazylikański monastycyzm żeński	37
k. Żeński monastycyzm łaciński w Ziemi Świętej – Melania	39
l. Terazja	42
ł. Żeński monastycyzm augustiański	46
m. Żeńskie ośrodki monastycyzmu krzewionego przez św. Jana Kasjana	47
2. Żeńskie życie ascetyczno-mnisze w Rzymie	47
3. List w starożytności	56
4. Krótkie przedstawienie Hieronimowych listów	63
5. Listy św. Hieronima do Eustochium	66
a. List 22 – «O zachowaniu dziewictwa» (pierwszy do Eustochium)	66
b. List 31 (drugi do Eustochium)	78
c. List 108 – «Pośmiertna mowa pochwalna na cześć św. Pauli» (trzeci list do Eustochium)	80
BIBLIOGRAFIA	97
NOTA WYDAWNICZA	121

LIST XXII [PIERWSZY DO EUSTOCHIUM]	123
Wstęp.....	123
Cel listu.....	125
Życie mnichów i chrześcijan jest ustawiczną walką	128
Walka z pokusami cielesnymi	131
Przykład pokutnego, pustelniczego życia św. Hieronima.....	134
Wino – wrogiem ascezy.....	136
Niewykwintny, prosty pokarm – pożywieniem ludzi cnotliwych.....	138
Zło obżarstwa.....	139
Niebezpieczeństwo niekontrolowanej, źle ukierunkowanej płciowości	140
„Agapetki”	144
Wyższość dziewictwa nad małżeństwem.....	145
Eustochium powinna żyć w świętym odosobnieniu. Lubieżne wdowy	146
«Reguła» mniszego postępowania Eustochium.....	148
Świętość małżeństwa, które jednak ustępuje rangą dziewictwu.....	152
Utrapienia, które niesie małżeństwo	160
Dziewica poświęcona Bogu jest jego sanktuarium.....	162
Nie słuchać złych mów, fałszywych pochlebców. Słuchać Chrystusa jak Maria – wyższość ukrytej kontemplacji nad czynem.....	163
Przestrzegać mniszej «klauzury»	166
Strzec się próżnej chwały. Jałmużna, post.....	170
Unikać fałszywych mnichów i złych duchownych.....	173
Siostrzana miłość mniszek. Unikać złych kobiet!.....	175
Sen Świętego Hieronima	179
Unikać chciwości, zaufać Opatrzności Bożej.....	182
Bogaty mnich.....	186
Trzy rodzaje mnichów	188
Modlitwa i post Eustochium	194
Prawdziwe dziewictwo duchowe. Maryja wzorem dziewic	197
Dziewictwo jest ustawiczną walką dla Pana. Niebiańska nagroda mniszki.....	204
LIST XXXI [DRUGI DO EUSTOCHIUM]	207
LIST CVIII – «POŚMIERTNA MOWA POCHWALNA NA CZEŚĆ ŚW. PAULI» [TRZECI DO EUSTOCHIUM].....	211
Wstęp.....	211
Hieronim zamierza dać świadectwo św. Pauli – wyjątkowej kobiety i mniszki	214

Przodkowie św. Pauli	215
Życie małżeńskie św. Pauli	218
Śmierć męża i początek ascetycznego życia św. Pauli	219
Spotkanie z biskupami wschodnimi wzmaga w Pauli chęć udania się do Egiptu. Paula opuszcza Rzym	220
Paula podróżuje dalej: Poncja, Cypr, Seleucja, Antiochia	224
Paula nawiedza miejsca święte Palestyny	226
Święta Paula w Jerozolimie	231
Święta Paula dociera do Betelejem	234
Święta Paula nawiedza inne miejsca Ziemi Świętej: Gaza, Betsur, Eszkol, Hebron, Kafar Barucha, Engaddi, Soar	238
Święta Paula nawiedza Jerozolimę i jej okolice: Betfage, Jerycho, Rzekę Jordan	242
Dalsze miejsca pielgrzymki św. Pauli: Akor, Betel, Góra Efraima, Szilo, Sychem, Groby Patriarchów, Sebasta, Nazaret, Kana Galilejska, Jezioro Tyberiadzkie, Góra Tabor, Potok Kiszom, Naim	246
Święta Paula w mniszej pielgrzymce dociera do Egiptu	251
Cnoty i słabości św. Pauli.....	255
Życie mniszę w klasztorze św. Pauli.....	269
Pełne wyrzeczeń i umartwień klasztorne życie św. Pauli.....	273
Św. Paula za swoje mnisze życie odbiera wieczystą nagrodę w niebie	276
Prawowierność św. Pauli	277
Święta Paula w wyjątkowy sposób kocha Pismo Święte	285
Ostatnie chwile ziemskiego życia św. Pauli.....	288
Pogrzeb św. Pauli	291
Pośmiertna pochwała ewangelicznego ubóstwa św. Pauli.....	292
Ostatnie słowa otuchy skierowane do Eustochium.....	293
Zakończenie	295
Data śmierci, pogrzebu i długość życia św. Pauli	297
INDEKS BIBLIJNY.....	299
INDEKS IMION WŁASNYCH I ANALITYCZNY.....	313

SKRÓTY

- ABol *Analecta Bollandiana*, Bruxelles 1882–.
- BA *Bibliothèque Augustinienne. Oeuvres de Saint Augustin*, Paris 1949–.
- BAC *Biblioteca de Autores Cristianos*, Madrid 1954–.
- BHG *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Bruxelles 1957³.
- BHL *Bibliotheca Hagiographica Latina. Antiquae et mediae aetatis*, 1–2, Bruxelles 1898–1901 (dodruk: 1949); *Supplementum* 1911².
- BHO *Bibliotheca Hagiographica Orientalis*, Bruxelles 1910.
- BP *Biblioteca Patristica*, Firenze 1984–.
- BS *Bibliotheca Sanctorum*, 1–12, Roma 1961–1969.
- CCL *Corpus Christianorum. Series Latina*, Turnhout 1953–.
- CSCO *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, Paris-Louvain 1903–.
- CSEL *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, Vindobonae 1865–.
- DACL *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, 1–30, Paris 1907–1953.
- DES E. ANCILLI (wyd.), *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*, Roma 1990.

- DPAC A. DI BERARDINO (wyd.), *Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, 1–3, Casale Monferrato 1983–1988.
- GCS *Die griechischen christlichen Schriftsteller*, Leipzig-Berlin 1897–.
- HE *Historia ecclesiastica*.
- LXX *Septuaginta*.
- NBA A. TRAP (wyd.), *Nuova Biblioteca Agostiniana. Opere di S. Agostino, edizione latino-italiana a cura di P. Agostino Trapè*, Roma 1965–.
- OŻ M. STAROWIEYSKI (wyd.), *Ojcowie Żywi*, Kraków 1978–.
- PG J.-P. MIGNE (wyd.), *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, Parisiis 1857–1866.
- PL J.-P. MIGNE (wyd.), *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Parisiis 1841–1864.
- PLS A. HAMMAN (wyd.), *Patrologiae Latinae supplementum*, Parisiis 1957–1971.
- PO *Patrologia Orientalis*, Paris 1903–.
- POK *Pisma Ojców Kościoła*, Poznań 1924–.
- PSP *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, Warszawa 1969–.
- SCh *Sources Chrétiennes*, Paris 1941–.
- SEA *Studia Ephemeridis Augustinianum*, Roma 1967–.
- SP *Studia Patristica*, 1–16, Berlin 1957–1985; od tomu 17nn, Leuven 1993–.
- SWP *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, red. J. SZYMUSIAK, M. STAROWIEYSKI, Poznań 1971.
- TU *Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*, Leipzig-Berlin 1882–.

-
- VetCh *Vetera Christianorum*, Bari 1964–.
- VCh *Vigiliae Christianae*, Amsterdam-Leiden 1947–.
- VoxP *Vox Patrum*, Lublin 1981–.
- VS *Vite dei Santi*, (Fondazione Lorenzo Valla) [bez miejsca wydania] 1974–.
- ŹrMon M. STAROWIEYSKI (wyd.), *Źródła Monastyczne*, Kraków 1993–.

WSTĘP

1. Starochrześcijańskie mniszki czasów św. Hieronima

Ojczyzną mnichów był Egipt. Żyli tam oczywiście nie tylko mnisi, ale także i mniszki. Wiemy jednak o tych ostatnich dużo mniej, gdyż życie pierwszych ascetów opisywali w przeważającej mierze mężczyźni, którzy nie mogli tak łatwo nawiedzać mniszek, jak to czynili w przypadku mnichów. Najwięcej wiadomości o pierwszych mniszkach w Egipcie przekazał Paladiusz w *Historia Lausiaca*¹. W przeważającej jednak mierze wiadomości o mniszkach, zanim zostały spisane, krążyły w ustnych przekazach, które z konieczności wzbogacała i upiększała ludzka fantazja. Tak więc opisy życia mniszek są z zasady opowieściami przynajmniej w połowie legendarnymi i, prawdę mówiąc, nie wiele o nich wiemy. Wiele bowiem wiadomości podanych przez hagiografów należy do stereotypów rodzącego się monastycyzmu. Nie znaczy to jednak, iż pozbawione są one całkowicie prawdy historycznej we współczesnym znaczeniu. Nie można przeto uważać tych postaci za nigdy nie istniejące.

¹ Por. PALLADIUS, *Historia Lausiaca*, [w:] C. BUTLER (wyd.), *The Lausiaca History of Palladius*, 1–2 [= Texts and Studies, 5–6], Cambridge 1898–1904; VS 2; tł. ŹrMon 12. Odnośnie do wszystkich tych mniszek por.: B. DEGÓRSKI, *Najstarszy monastycyzm żeński*, „Dissertationes Paulinorum”, 12 (2003), s. 5–59.

Przyjrzyjmy się teraz tym pierwszym chrześcijańskim mniszkom czasów, w których żył św. Hieronim.

a. Święta Aleksandra

Była młodą niewolnicą o niezwykle pięknej urodzie. Z tego powodu stała się przedmiotem pożądania pewnego mężczyzny. Aleksandra, aby uniknąć grzechu, zamieszkała w jednym z grobowców, stając się rekluzką. Było to możliwe, ponieważ znajoma przynosiła jej raz w tygodniu skromną porcję pożywienia. Dostarczyła ona Aleksandrze także wrzeciono i len, aby mniszka-pokutnica mogła również pracować. W takich warunkach przeżyła aż dziesięć lat: nie widziała zupełnie nikogo, siedząc prawie nieruchomo w półmroku! Na pytanie Melanii Starszej, która ją odwiedziła, jak może żyć w takich warunkach, nie widząc nikogo i prawie nic nie czyniąc, odpowiedziała, że od świtu do nony (to znaczy: do godziny trzeciej po południu) co godzinę się modli, nie przestając przedzenia lnu. Rozmyśla także o patriarchach, prorokach, apostołach i męczennikach². Dopiero po nonie spożywa skromny posiłek i spędza resztę czasu, oczekując cierpliwie na nadejście kresu życia. Aleksandra, przeczuwając nadchodzącą śmierć, sama ułożyła się do wiecznego snu i umarła. Przyjaciółka, nie słysząc jej głosu, powiado-

² Kościół Koptyjski czci św. Aleksandrę dnia 14 lutego. Na temat modlitwy św. Aleksandry por.: L. MIRRI, *La preghiera delle eremite del deserto*, [w:] *La preghiera nel tardo antico. Dalle origini ad Agostino* [SEA 66], Roma 1999, s. 592–594.

miła o tym kapłana Izydora, który złamał pieczęci grobu i znalazł martwe ciało św. Aleksandry³.

b. Święta Taida

Żyła w czasach takich wielkich mnichów jak św. Jan z Likopolis⁴, Apollo⁵ czy Mucjusz⁶. Chociaż wychowała się w rodzinie chrześcijańskiej, to jednak poświęciła się uprawianiu nierządu. Wyzwolił ją z tego jeden z uczniów św. Antoniego Wielkiego – Pafnucy. Miał on bowiem zwyczaj przerywać mniszę skupienie i iść do ludzi, by budować się ich przykładem i pomagać im swoimi radami. Pewnego dnia Pafnucy przyszedł w świeckim odzieniu do domu rozpusty, w którym znajdowała się Taida. Chcąc zachęcić ladacznicę, mnich zaofiarował jej odpowiednią sumę pieniędzy, a ona wprowadziła go do wytwornego pokoju. Pafnucy spytał, czy nie ma jakiegoś jeszcze bardziej ukrytego miejsca. W odpowiedzi usłyszał, iż – jeżeli boi się ludzi – nie ma w pomieszczeniu nikogo. Jeśli natomiast czuje lęk przed Bogiem, to nie ma takiego miejsca, w którym mógłby się przed nim ukryć. Zdziwiony mnich spytał, czy Ta-

³ Por. PALLADIUS, *Historia Lausiaca* 5,1–3. Por. także: W. ABULIFF, *Alessandra*, [w:] *Enciclopedia del Santi. Le Chiese Orientali*, 1, Roma 1998, s. 75–767; B. DEGÓRSKI, *Korzenie duchowości paulińskiej. Pierwsi mnisi egipscy*, [w:] J.A. NALASKOWSKI – A. NAPIÓRKOWSKI (wyd.), *W poszukiwaniu duchowości paulińskiej. Studium historyczno-teologiczne*, Kraków 1999, s. 50–51.

⁴ Por. PALLADIUS, *Historia Lausiaca* 35; *Historia monachorum in Aegypto* 1,1–65.

⁵ Por. *Historia monachorum in Aegypto* 8,1–62.

⁶ Por. tamże, 10,3–24.

ida wie o istnieniu Boga. Ta zaś odpowiedziała, że tak i że wie, że Pan przeznaczył nagrodę dla dobrych, a grzesznicy będą cierpieć wieczne męki. Pod wpływem więc łaski Bożej nierządnicę zaczęła niespodziewanie żałować za grzechy i zapragnęła zmienić sposób życia, i oddać się mniszej pokucie. Za tym postanowieniem poszły czyny. Taida spaliła na głównym placu miasta wszystkie swe drogocenne przedmioty⁷, a następnej nocy Pafnucy zaprowadził ją do klasztoru żeńskiego. Przełożona przygotowała dla byłej ładaczniczki osobną, oddzieloną od reszty zakonnicy celę. Wydrążyła także bardzo mały otwór, przez który można było jedynie dostarczać Taidzie pokarm, a drzwi celi zapieczętowała. Zgodnie z rozporządzeniem Pafnucego pokutnica w tejże celi miała także załatwiać swe potrzeby fizjologiczne! Cała zaś jej modlitwa winna się ograniczać do powtarzania jedyne go wersetu: „O ty, któryś mnie ukształtował, zmiłuj się nade mną!”⁸. Ta tak surowa pokuta trwała przez trzy lata. Pafnucy, u którego pojawiły się wątpliwości, czy już nie czas zakończyć tę wielką pokutę, postanowił udać się w tej sprawie do św. Antoniego Wielkiego. Ojciec mnichów zgromadził wówczas najgorliwszych uczniów i poprosił ich, aby modlili się o rozstrzygnięcie tej sprawy. Wówczas Pan ukazał w widzeniu Pawłowi zwanemu Prostym (*Simplex*) wspaniałe łoże w niebie, którego strzegły trzy dziewice. Łoże to było przeznaczone dla Taidy. Dowiedziawszy się o tym, Pafnucy

⁷ Por. *Vita Sanctae Thais, meretricis* 1. Por. także: BHG 1695–1697; BHL 8012–8019; BHO 1137; BS 12, 97–98. Kościół bizantyjski czci św. Taidę dnia 8 października.

⁸ Por. *Vita Sanctae Thais, meretricis* 2. Na temat modlitwy św. Taidy por.: L. MIRRI, *La preghiera delle eremite...*, s. 603–604.

pośpieszył do celi pokutnicy, oznajmiając jej tę wspaniałą wiadomość. I tak „święta ladacznicą” po dwóch tygodniach od skończenia pokuty poszła po nagrodę do Pana⁹.

c. Święta Synkletyka

Opowiada o niej „Żywot” grecki przypisywany bez żadnych podstaw autorstwu św. Atanazego Aleksandryjskiego. Dzieło to jednak zostało napisane, jak się wydaje, przez osobę, która znała Synkletykę¹⁰. Rodzice Synkletyki pochodzili z Macedonii. Ona jednak urodziła się już w Aleksandrii. Wczesnie poświęciła się Bogu, spędzając młodość na modlitwie i pokucie¹¹. Po śmierci rodziców udała się na pustelnię. Sława jej mniszego życia szybko się rozeszła i zgromadziło się wokół niej kilka uczennic, które nakłoniły ją, aby stała się ich kierowniczką duchową. Synkletyka zmarła w podeszłym wieku, mężnie znosząc liczne cierpienia i choroby, i do ostatniej chwili pocieszając i kierując duchowo osoby, które ją nawiedzały¹².

⁹ Por. *Vita S. Thaisis, meretricis* 3. Por. także B. DEGÓRSKI, *Korzenie duchowości paulińskiej...*, s. 51–53.

¹⁰ Por. PSEUDO ATHANASIVS ALEXANDRINUS, *Vita S. Synclcticae*, PG 28, 1488–1557. Posiadamy francuski przekład tego dzieła: O. BERNARD – J. BOUVET (wyd.), L. REGNAULT (wprowadzenie), *La vie de Sainte Synclétique et Discours de salut à une vierge* [= Spiritualité Orientale, 9], Bellefontaine 1991. Por także: BHG 1694; BS 11, 1209–1210. Kościół Rzymski czci św. Synkletykę dnia 5, a Kościół Grecki – 4 stycznia.

¹¹ Na temat modlitwy św. Synkletyki por.: L. MIRRI, *La preghiera delle eremite...*, s. 600–603.

¹² Por. PSEUDO ATHANASIVS ALEXANDRINUS, *Vita S. Synclcticae*. Por. także B. DEGÓRSKI, *Korzenie duchowości paulińskiej...*, s. 53–54.

d. Święta Eufrazja

Życie jej opisał bliżej nie znany nam autor¹³. Eufrazja przysłała na świat w Konstantynopolu około 380 r. w rodzinie książęcej, a zmarła około roku 410. Po śmierci ojca, która miała miejsce mniej więcej w 386 r., przeprowadziła się z matką do Egiptu. Zgodnie ze zwyczajami owych czasów już jako dziewczynka została zaręczona z młodzieńcem szlacheckiego rodu z Konstantynopola. Eufrazja jednak odczuwała powołanie do życia mniszego i miała zwyczaj modlić się z zakonnice. Tak więc już w wieku siedmiu lat rozpoczęła życie klasztorne. Przełożona klasztoru, widząc niezwykłą gorliwość dziewczynki, oblekła ją po paru dniach w mnisze odzienie. W międzyczasie jednak rodzina narzeczonego nie dawała za wygrane, zwracając się o pomoc nawet do samego cesarza Teodozjusza Wielkiego, który napisał do Eufrazji, prosząc ją o powrót do Konstantynopola, by poślubić młodzieńca. Dwunastoletnia mniszka odpisała cesarzowi, wyjaśniając dokładnie duchowe przyczyny odmowy. Eufrazja postępowała w doskonałości mniszej, wiodąc bardzo przykładne, modlitewne i wielce umartwione życie¹⁴. Nie spodobało się to jednak zazdrosnej mniszce – Germanie, która zaczęła posądzać ją, iż udaje świętą, aby wybrano ją na

¹³ Por. [AUCTOR INCERTUS], *Vitae Patrum. Martii XIII. Vita S. Euphrasiae*, PL 73, 623–642. Niejednokrotnie św. Eufrazja znana jest jako „Eupraksja”. Por także: BHG 631 (Eupraksja); BHL 2718; BS 5, 233–235. Kościół czci św. Eufrazję dnia 24 lipca.

¹⁴ Na temat modlitwy św. Eufrazji por.: L. MIRRI, *La preghiera delle eremite...*, s. 594–595.

przełożoną wspólnoty. Świętość Eufrazji ściągnęła także gniew diabła, który począł zsyłać na nią nieczyste myśli. Później natomiast, gdy te nie przyniosły skutku, począł dręczyć ją nawet fizycznie. Ze wszystkich tych doświadczeń mniszka wychodziła zwycięsko dzięki pomocy Bożej i oparciu współsiostry Julii. Eufrazja zmarła w wieku zaledwie trzydziestu lat. Nie sprawiły tego wielkie umartwienia, lecz mistyczna miłość do Boskiego Oblubieńca. Jeszcze przed jej śmiercią pewnej nocy przełożona miała sen, w którym zobaczyła Matkę Bożą, która wprowadzała Eufrazję do niebiańskiej chwały. Dał się wówczas słyszeć głos, który mówił, że stanie się to za dziesięć dni. Po dziewięciu dniami przełożona oznajmiła o tym wspólnotcie. Eufrazja zaś dostała niespodziewanie bardzo wysokiej gorączki i następnego dnia zmarła. Mniszka Julia spędziła trzy dni na jej grobie i wróciła rozradowana do klasztoru, gdyż św. Eufrazja uprosiła jej łaskę przyjscia do niej. Tak też się stało, gdyż następnego dnia Julia zmarła. Miesiąc po śmierci św. Eufrazji przełożona oznajmiła wspólnotcie, iż także ona wkrótce umrze i że powinny wybrać sobie nową przełożoną. Zasmucone mniszki wybrały na przełożoną siostrę Teogrynę, a dotychczasowa ksieni wróciła do swej celi. Gdy natomiast następnego dnia mniszki do niej weszły, znalazły ją martwą¹⁵.

¹⁵ Por. [AUCTOR INCERTUS], *Vitae Patrum. Martii XIII. Vita S. Euphrasiae*, PL 73, *passim*. Por. także B. DEGÓRSKI, *Korzenie duchowości paulińskiej...*, s. 54–55.